

РЕЦЕНЗИЯ

на научните публикации, представени за участие в конкурса за получаване на академичната длъжност „ПРОФЕСОР” от доцент д.и.н. ТАМАРА ПЕТРОВА СТОИЛОВА (Институт за исторически изследвания-БАН, Секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време)

КАДЕМИЯ НА ЦЪРКВИТЕ
ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
150
17.02.2017

РЕЦЕНЗЕНТ: проф. д.и.н. Витка Тошкова (ИИИ-БАН)

Доцент д.и.н. Тамара Стоилова е единствен участник в конкурса за академичната длъжност „ПРОФЕСОР”, обявен от Института за исторически изследвания при БАН. Представените за рецензиране научни публикации, обнародвани след назначаването ѝ за старши научен сътрудник II ст./доцент през 1999 година, са четири монографии и пета под печат, 37 статии и студии в научни списания, тематични и юбилейни сборници и няколко статия с интернет адрес. Съществен принос за научното утвърждаване на Секцията, чийто ръководител е от 2001 до 2012 г., доц. Стоилова има и с реализацията на съвместни научни проекти (10 броя), сред които е поредицата „Проблемът Изток-Запад” с различни тематични подзаглавия. Ръководи също проектите: „Изток-Запад: взаимодействие и противоречия” (2000-2002), „Необходимият Изток” (2002-2005), спонсориран от Фонд „Научни изследвания” към МОН и с международно участие, „Модерните нации и ролята на елитите за тяхното оформяне и развитие”, приет от НС на ИИИ през ноември 1915 г. (също с международно участие). От декември 2012 г. тя е избрана и назначена за заместник-директор на Института за исторически изследвания.

Професионалната ѝ подготовка я ангажира и с оценяване научната стойност на появили се изследвания от други историци, чрез рецензии и отзиви (общо 15). Изключително полезни за колегиалната общност са документалните преводи, които доц. Стоилова прави и част от тях включва като приложения към проучваните теми. Техният подбор е направен от авторката по време на командировките ѝ в Москва, Вилнюс и Виена, където проучва и използва в изследванията си както архивни извори, така и публикувани документални колекции. Популяризирането на откъси от дневници и писма на съвременници, наблюдавали политическите и военни инициативи на руските владетели Петър I и Екатерина Втора, прави историческия разказ на доц. Стоилова за развитието на Русия през XVII и преди всичко през XVIII век особено увлекателен. Тя предлага на читателя автентични доказателства за изследваните процеси и участниците в тях. Откроява се и нейното старание да издирва и анализира максимален брой архивни и библиографски източници, за да възстанови не само в детайли, но и с нюанси историята на Руската империя и нейните връзки с Франция,

Швеция, Полша, Австро-Унгария и разбира се с балканския регион на Османската империя., а и със самата Турция. Не мога да не спомена и това, че публикациите ѝ без съмнение представляват сериозно постижение за българската историография, тъй като покриват твърде важното и за българската историческа съдба поведение на възстановяващата своето величие Русия. Този аспект от руската история е представен в изследванията на доц. Стоилова с много и добре аргументирани събития и личностни прояви на фигури в обкръжението на Петър I и Екатерина Втора, подпомогнали възхода на империята. Подробното запознаване с творчеството и отзивите на специалистите за научните приноси на доц. Стоилова ми дават основание да твърдя, че тя е сред малцината, а често и единствен сред изследователите в РБ, които познават много подробно изворите и литературата за „политиката и дипломатията на Руската империя през XVIII век”. Подобно признание е получила и от колегите, цитирали нейни публикации (вж. списъка с цитиранията).

Доказателства за тази констатация се съдържат в четирите монографии (последната „Балкански истории от XVIII век” е под печат): „Третият Рим. Мирните решения на руската имперска политика в Югоизточна Европа през XVIII век”. Академично издателство „Проф. Марин Дринов”, С., 2001, (384 п.с.); Величието на владетелите. Петър I между отрицанието и възторга на европейците ...” С., 2008 (147 п.с.) (№ 3 в списъка); „Раждането на един град. Херсон: олицетворение на руския стремеж към южните морета”. (115 п.с.) (ДМ, С., 2016). Последна в изброяването поставям „Средиземноморска хроника. ...” С., 2001, БОЛИД-ИНС (314 п.с.) (№ 2 в списъка), тъй като съдържа преди всичко документални свидетелства за руските военни операции през XVIII в., цитирани от доц. Стоилова като материали, които тя е събрала, превела, подредила и пояснила. Ще уточня, че в публикацията са включени „Дневникът на руската военна експедиция в Черна гора през 1769 г., спомените и донесенията на участниците в сраженията на руския фронт в Средиземно море през 1770 г., както и различни други интересни и непознати за българската публика документи от това време”. Изданието има „гlossenариум” с обяснения на чуждиците, срещани в текста (291-306), списък на съкращенията и приложения със снимки, географски карти и копие на писмо от Степан Мали до руския посланик във Виена Д. М. Голицин от 2 декември 1767 г. Пояснения от подобен род са направени и в другите публикации, но под линия.

Доц. Стоилова не се отклонява от избрания и прилаган почти във всичките си изследвания научен подход – да открива и изгражда проучванията си върху оригинални свидетелства и богата литература, които са интересни не само за професионалната аудитория, но и за любителите на историята.

Затова ще посоча като едно от нейните сериозни постижения в рецензираните трудове, че те са написани въз основа на издирените документи в архивите и библиотеките на Москва, Виена, Вилнюс, София. Многобройни са и позоваванията на публикации от автори, изследващи същата проблематика, както и на съвременници, оставили впечатленията си от живота и действията на владетелите. Бих препоръчала на авторката да прибави в бъдещите си публикации някои данни за детските и юношеските години на Петър I и Екатерина II (още повече, че тя е чужденка), което ще „освежи” допълнително изложението, написано с рядко срещан увлекателен стил, който е характерен за всички изследвания на доц. Стоилова. При обсъждането на „голямата” докторска дисертация, защитена от Т. Стоилова през 2016 г., пропуснах да препоръчам да бъде направен и кратък анализ на публикациите, предложени от работещите сега по същите теми руски автори (някои от основните проучвания са включени в труда).

Направените препоръки не изместват най-същественния принос на доц. Стоилова – в българската историография има раздел по история на Русия от времето на Петър I и Екатерина II, създаден и с рецензираните изследвания. Те запознават историческата колегия (и не само нея) с малко известни или въобще непознати факти събития и решения на владетелите и техните съветници за един отдалечен от съвремието, но изпълнен с активни военни, политически и дипломатически действия период, които утвърждават Руската империя като решаващ фактор в отношенията с Османската империя и Балканите, Кавказ, Средна Азия, Хабсбургската монархия. Не са пропуснати и търканията с Полша.

С неизвестни детайли са проследени отношенията с руската църква и предоставеното от нея покровителство на православно население от Балканите и в Източна Европа. Изяснени са и причините за интереса на европейските държави към Русия.

Документирането и интерпретацията на десетилетията от управлението на Екатерина II („Третият Рим ...”) също прибавят оригинални идеи за поведението на руския имперски елит и неговите небезуспешни опити да разчисти пътя на Руската империя към признанието ѝ като велика сила. Сериозна информация доц. Стоилова предлага и за политиката и дипломатията на Петър I, извлечена от формиралите се „мнения” и „отзиви” на европейски политици и интелектуалци за него. По този начин авторката документира с част от историческия инструментариум, т.е. споделените лични впечатления, както персоната и поведението на Петър I, така и същността на неговите реформи. С подобен изследователски стил на читателя се предлага не само достоверен, но и забавен разказ (повтарям

тази често липсваща у посветилите се на науката способност) за събития и факти от живота и управлението на руския владетел.

Умение, а може би и дарба, да възстановява историята на Руската империя с аргументи от различни източници, но вплетени по подходящ начин в изложението, доц. Стоилова проявява и при подбора на проблемите, които проучва. Тази констатация е валидна за всичките ѝ публикации. Ще спомена отново монографията „Третият Рим ...”, в която е анализирана руската политика към Югоизточна Европа, но поставена върху обширен геополитически терен и разкрита чрез използването на огромна литература и много извори. Показани са както намеренията на отделните влиятелни фигури в императорския двор, така и техните замисли а също и имперските успехи за влизането на Русия в европейската политика. Не са подминати и особеностите, отличаващи поведението на руските владетели, на техните приближени, както и на част от населението, забелязвани от интересуващите се чужденци.

Подобна оценка заслужава и изследването „Раждането на един град. Херсон: олицетворение на руския стремеж към южните морета”. Отразените етапи в овладяването и разгърнатото строителство на тази територия по р. Днепър превръщат крепостта Херсон в символ на руското придвижване на юг. С демонстрация на руската предприемчивост и постоянство при преследването на целите се започва изграждането на адмиралтейство, корабостроителница, град. Споменатите задачи около създаването на града-укрепление, заедно със заселването и преодоляването на проблемите, създадени от избухващите епидемии, както и започналата експлоатация на новите съоръжения, са проследени чрез анализа на информация, събрана от литература, интернет източници, стари публикации. Илюстрациите и документалните приложения съпътстват изложението.

Макар и не често, доц. Стоилова напуска хронологическите граници на осемнадесетото столетие и изследва проблеми, характерни за XIX и XX век. И в тях авторката запазва способността да отсява важното в събитията, предхождащи например първото световно кръвопролитие на XX век. В статията „Антивоенните настроения в България в навечерието на Първата световна война. ...” (№ 10 в списъка с публикациите) са проследени антивоенните чувства на българите чрез подбраните материали от вестниците „Мир” и „Пряпорец” (за 1913 г.), но е разкрито и недоволството им от несправедливия мир, като се посочва необходимостта от „реванш”, но „на полето на мирните, културните завоевания”.

Без да навлизам в още подробности от огромната изследователска дейност на доц. Стоилова, ще прибавя и друг успех в научната ѝ биография – защитата на дисертация и присъждането на степента „доктор на историческите науки” (2016). Ще отбележа само, че натрупаните знания и издирените архивни и литературни свидетелства са вложени успешно в мащабния труд „Русия във Века на Просвещението и Революцията. Имперски интереси и политика”. Длъжна съм да повтора и пояснението, направено от авторката – в дисертацията са включени изцяло или частично 12 публикации от списъка с научната продукция за 1999-2016. Всъщност и с този труд доц. Стоилова потвърждава оценката, че тя е един от авторитетните и признати от професионалната общност специалисти по историята на Русия за XVII-XIII век.

Представената документация за участие в конкурса включва всички изисквани данни за нейното научно развитие. Ще обърна внимание на списъка с приносите, в които доц. Стоилова вярно, но „скромно” изброява постиженията си в една проблематика, която изисква твърде обширни исторически знания. Именно тях тя показва при анализа на руската политика към основните европейски държави.

В заключение ще обобщя, че представените за рецензиране изследвания притежават изискваните приноси при изясняването на различни проблеми от историята на Русия, а техният автор предлага не само оригинални трудове, но изпълнява и трудоемки административни задачи по ръководството на Института в качеството си на заместник-директор. Всичко това ми дава основание да предложа на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждането на академичната длъжност „ПРОФЕСОР” на доц. д.и.н. ТАМАРА ПЕТРОВА СТОИЛОВА.

(В. Тошкова)

23 февруари 2017 г.